

Britt-Marie Lennartsson

RYDÖBRUKS KYRKOGRÅRD

Torups socken, Hylte kommun,

KULTURMILJÖ HALLAND RAPPORT 2019:59

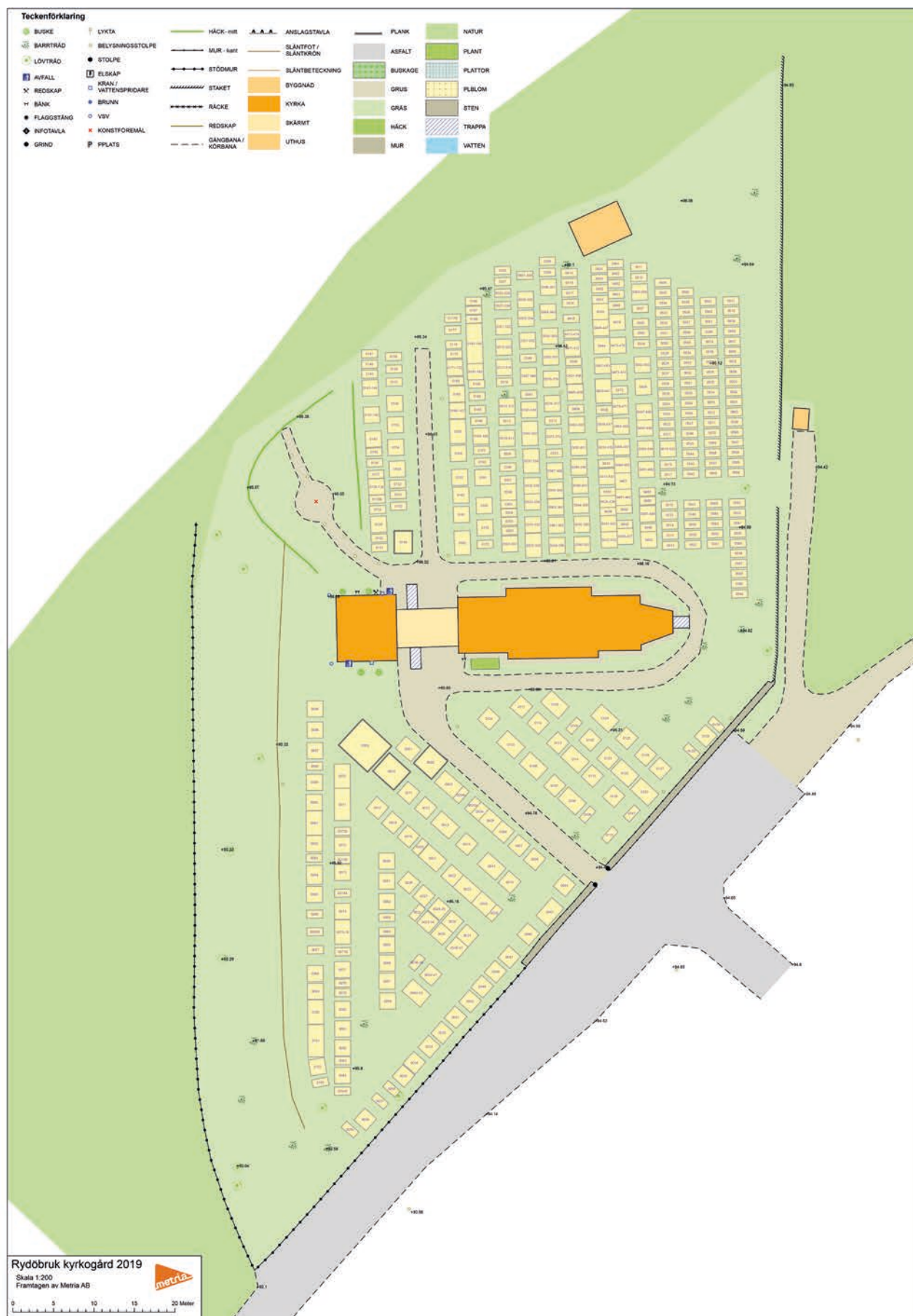

Stiftelsen Hallands Länsmuseer, Kulturmiljö Halland
Uppdragsverksamheten, Halmstad 2020
Kulturhistorisk inventering och bevarandeplan 2020
Bild framsida: Rydöbruks kyrkogård.
Foto: Britt-Marie Lennartsson (fotonr 2019-87:xx).
Grafisk form: Anders Andersson.
Layout: Britt-Marie Lennartsson
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.
Kulturmiljö Hallands diarienummer 2019/338.

INNEHÅLL

Inledning.....	5
Metod och urval	5
Källor och litteratur	5
Historik	7
Rydöbrukstrakten och kyrkans plats i landskapet	7
Rydöbruks kyrka	7
Rydöbruks kyrkogård	9
Arkeologi	11
Beskrivning av dagens kyrkogård.....	12
Placering och omgivningar	12
Omgärdning och entréer.....	13
Planform och gångvägssystem.....	14
Vegetation.....	15
Byggnader	15
Gravkvarterens karaktär	16
Gravvårdstyper	20
Övrigt.....	22
Sammanfattande karaktäristik.....	23
Lagstiftning.....	24
Bevarandeförslag	25
Generella riktlinjer för kulturgravar (f.d. klass 1).....	26
Generella riktlinjer för gravvårdar	26
Källor.....	27
Tryckta källor och litteratur	27
Arkiv.....	28
Bilaga 1. Kulturgravar, Karta	29
Bilaga 2. Kulturgravar, tabell.....	30

Rydöbruks kyrkogård, Metria, 2019.

INLEDNING

Kyrkomiljön är ofta bygdens äldsta kulturmiljö. Kyrkogårdar och begravningsplatser representerar ett religiöst och kulturellt arv men har även ett stort miljöskapande värde för den omgivande bygden.

Kulturmiljölagen säger att kyrkogårdar skall bevaras och vårdas så att deras kulturhistoriska värde inte förvanskas eller förändras. En bevarandeplan och kulturhistorisk inventering för kyrkogården ger möjlighet till kunskap och inblick i kyrkogårdsmiljön och dess historia. Denna rapport ska precisera kulturhistoriska värden i syftet att verka som underlag och vägledning för pastoratets eget arbete för framtida skötsel och planering av kyrkogården. Den kan även vara till hjälp i kontakten med allmänhet och myndigheter.

Bevarandeplanen är ett rådgivande underlag. Även ändringar som är i linje med en bevarandeplan kräver tillstånd från länsstyrelsen enligt Kulturmiljölagen kapitel 4.

Denna bevarandeplan är utförd av Kulturmiljö Halland, Hallands Kulturhistoriska museum, på uppdrag av Falkenbergs pastorat. Fältarbetet och arbetet med analys och rapport utfördes under januari-mars 2020 av bebyggelseantikvarie Britt-Marie Lennartsson. Samråd har hållits med Länsstyrelsen i Hallands län och Falkenbergs pastorat samt även med Göteborgs stift.

Metod och urval

Arbetet bygger i stora delar på den kulturhistoriska dokumentation och bevarandeplan av Rydöbruks kyrkogård som utfördes av Kulturmiljö Halland 2007. Den stora ändringen från rapporten från 2007 är att den förkortats. Avsnitt om att hantera äldre gravvårdar, återanvända, vårda och underhålla samt allmän kyrkogårdshistorik har flyttat till ett separat dokument som avses lämnas till alla som arbetar med kyrkogårdar i pastoratet.

En betydande ändring finns också i den selektiva gravvårdsinventeringen. Under senare år har ett omfattande arbete påbörjats med att prova stabiliteten av alla gravvårdar på kyrkogårdarna. Detta har lett till att ett stort antal gravvårdar fått läggas ned, vilket förändrat kyrkogårdens landskap och karaktär. I samband med detta har Falken-

bergs pastorat önskat en ny urvalsmetod. Endast klass 1 gravar kan säkerställas när gravrätten återfaller till upplåtaren. Det är betydligt mer oklart hur hanterandet ser ut av gravvårdar i klass 2 och övriga. Därför har antalet klass 1-gravar utökats. Då det nu bara finns en bevarandeklass kallas de här **Kulturgravar**.

Urvalet och kriterier för kulturhistorisk värdering av gravvårdar har dock fortfarande sin utgångspunkt i skriften Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, 2007, utgiven av Centrala Gravvårdskommittén, CGK. Även erfarenheter från tidigare utförda värderingar på kyrkogårdar runt om i Halland ligger till grund för urval och värdering. De utvalda gravvårdarna och miljöerna har markerats på en karta framtagen av Metria 2019, Bilaga 1. Kulturmiljö Halland har utvecklat en förenklad blankett/tabell för att presentera urvalet av värdefulla gravvårdar som finns som en bilaga sist i rapporten, Bilaga 2.

Källor och litteratur

Då denna rapport bygger på en tidigare kulturhistorisk dokumentation från 2007, Rydöbruks kyrkogård Kulturhistorisk dokumentation Bevarandeplan 2007:30, så är det i stort sett har samma källor använts.

Information om kyrkogårdar, gravstenar och kulturhistorisk dokumentation mm har hämtats från Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, utgiven av CGK, Centrala Gravvårdskommittén 2007, En handbok om - Natursten Gravvårdar utgiven av Sveriges Stenindustriförbund, 2005, samt Kyrkogårdshandboken utgiven av SLU i serien Stad & Land, 2012.

Information om Torups socken har främst hämtats från K.E. Samuelssons bok Hembygdsboken över Torup – Kinnared – Drängsered från 1968, utgiven av Hembygdsföreningarna i Torups kommun. Fakta har också hämtats ur häften utgivna av Rydöbruks Kapellbyggnadsförening, redaktionsansvarig David Wokanders häfte Rydöbruks kapell 1922-1972 från 1972 och redaktionsansvarig Gösta Erikssons häfte Rydöbruks Kapell 1922-1982 från 1982.

Bygd att bevara – Program för kulturmiljövård, utgiven av Hylte kommun och Hallands läns museer 1990 har också bidragit med fakta.

Fakta om kyrkogården samt de i trakten befintliga fornminnena är mestadels hämtat från Kulturmiljö Hallands arkiv. Arkivmaterial kommer framför allt från Torups kyrkliga samfällighets eget arkiv på pastorsexpeditionen i Torup. Kartmaterial har hämtats hos Lantmäteri myndigheten i Hallands län.

Fabriksmiljön i Rydöbruk ca 1910 . Foto: Järnvägsmuseet.

Vy från väster över Rydöbruk, ca 1910. Foto: Hyltevykort.se.

Flygbild över centrala Rydöbruk, ca 1950. Foto: Hyltevykort.se.

HISTORIK

Rydöbrukstrakten och kyrkans plats i landskapet

Rydöbruks samhälle ligger i Torups socken, Hylte kommun, i Hallands inland. Kyrkogården ligger på en höjd i östra utkanterna av Rydöbruks samhälle alldeles i närheten av ett av Nissans fall. Söder om kyrkogården ligger några villor men miljön präglas främst av den omkringliggande skogen.

Rydöbruk är ett tydligt exempel på industrins lokalisering till vattnet som gav energi och kraft. 1742 etablerades ett järnbruk vid ett av Nissans fall. Runt bruket växte brukssamhället fram. Omkring 1810 anlades ett sågverk och 1828 ett handpappersbruk. 1886 byggdes ett träsliperi och vid 1897 kom sulfitmasse- och papperstillverkning igång. Samtliga verksamheter är idag nedlagda. Från 1880-talet byggdes järnvägsnätet ut i Halland. Mellan Halmstad och Nässjö, via Torup och Värnamo, stod järnvägen färdig 1882. 1897 blev sträckan mellan Torup och Rydöbruk klar. Den f.d. järnvägsstationen och f.d. banvaktarbostaden finns kvar men tågen stannar inte längre.

Vid sidan av Slottsmöllans industriområde i Halmstad är Rydöbruk den bäst bevarade bruksmiljön i Hallands län och är av riksintresse för kulturmiljövården enligt Miljöbalken.

Området utgörs av en väl sammanhållen industri- och samhällsmiljö med industribyggnader, kontor, kraftverk, brandstation, badhus, bruksherrgård med ekonomid, tjänstemanna- och arbetarbostäder, samlingslokaler (Folkets hus och missionshus), brukshandel och brukssjukstuga m.m. Missionshuset är skyddat som byggnadsminne enligt kulturmiljölagen. Den äldsta bostadsbebyggelsen är från 1900-talets början och ligger utmed gamla Nissastigen som leder genom samhället. Bebyggelsen kring Nissan västerut domineras av enfamiljshus från 1930-talet.

Rydöbruks kyrka

Torups socken hör till en av de geografiskt största socknarna i Halland. Sockenkyrkan ligger drygt 5 km väster om Rydöbruk på en medeltida kyrkplats i Torups samhälle. Att socknen var stor och kyrkan låg långt bort för många av invånarna visar det faktum att det på 1920-talet byggdes egna kapell både i

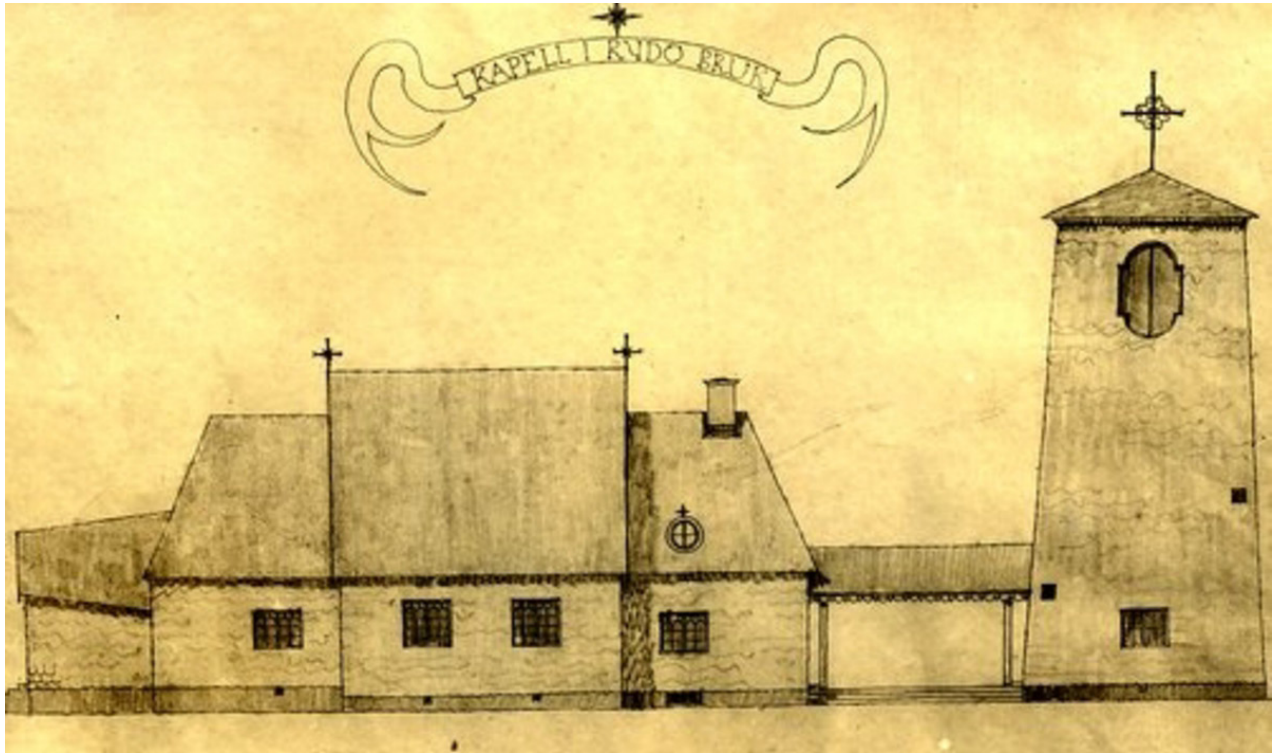

Illustration av Rydöbruks kapell. Foto: Hallands konstmuseum

Tidigt foto av Rydöbruks kapell. Foto: Hallands Konstmuseum.

Rydöbruk och i Mjälahult, ca 13 km från Torup.

Bruket i Rydö sysselsatte många människor och inflyttningen var stor. Rydö Bruk började avlöna en präst i Rydö 1907 med den då nybyggda folkskolan som gudstjänstlokal. 1916 började man planera för en kyrkogård och kapell i samhället. Platsen som valdes kallades för "Berggrenska lyckan" och skänktes av Hylte Bruks Aktiebolag. Komminister Carl Bäckman (*1884 +1968) verkade i Rydöbruk 1916-1925 och var en av initiativtagarna till byggandet av kapellet och kyrkogården som kunde invigas hösten 1922.

Kapellet ritades av arkitekt Karl Martin Westerberg och byggdes av Kapellbyggnadsföreningen av rivningsvirke från Högdala Gård, skänkt av Rydö Bruk. Högdala gård hade till stor del byggts av virke från Torups gamla kyrka. Kapellet brann dock 1957 men klockstapeln klarade sig oskadad och finns kvar än idag. Kapellet byggdes upp på nytt 1957-58, exteriört i exakt samma utförande efter Westerbergs ritningar från 1920-talet. Interiörerna ritades av arkitekterna Wetterqvist och Paulssons. Samtidigt som kapellet återuppbyggdes skapades även ett gravkapell under klockstapeln, ritat av Svante Paulsson.

Kapellet utgörs av ett högre långhus med lägre

smalare kor, sakristia åt öster och vapenhus åt väster. Kapellet förbinds med klockstapeln (1925) genom en öppen taktäckt pelargång. Klockstapelns bottenvåning inreddes 1989 till församlingssal. Såväl kapellet som klockstapeln har spåntäckta fasader. Kapellets sadeltak har kopparplåttäckning. De vitmålade fönstren är spröjsade.

Rydöbruks kyrkogård

Kyrkogården ligger på en från början uppodlad mark, avsedd till torp enligt historiska kartöverlägg. Kyrkogården ritades samtidigt som kyrkan 1922 av kapellets arkitekt Karl Martin Westerberg. Arbetsarna från Rydö bruk fick jobba med anläggningsarbetet av såväl kapell som kyrkogård, som till stor del finansierats med hjälp av frivilliga insatser och gåvomedel. De kringgårdade murarna, som delvis fungerar som stödmur, är byggda av sten hämtad från trakten och man har fyllt på med jord och jämnat marken i norr.

Förändringar

Karta över Rydöbruks kapellkyrkogård från 1962 ger en tidsbild av hur kyrkogården såg ut då jämfört med nu. Nästan alla gravplatser hade då en stenram. Området norr om kapellet tycks ha varit glest belagt. Kartan upprättades som förslag på hur kyrkogården skulle kunna utvecklas på norra sidan. Detta tycks dock aldrig ha skett. Gränsen mot öster är fortfarande på samma ställe som 1962. Planen visar även ett betydligt större antal tallar över hela kyrkogården. Det fanns gångar från klocktornet ned till gravkapellet i den västra sluttningen, På 1980-talet byggdes ekonomibyggnaden i nordvästra hörnet av kyrkogården. På 1980-talet byggdes ekonomibyggnaden i nordvästra hörnet av kyrkogården.

1998 besökte länsstyrelsen Drängsereds och Torups kyrkogårdar och konstaterade att man tagit

Vykort från 1950-talet på kyrkogården vid Rydöbruks kapell, som skymtar fram bakom tallarna. Foto: Hyltevykort.se.

Rydöbuds kapellkyrkogård,
förslag till gravplatsindelning
samt nivåkurvor å nordöstra
delen (Planerad utvidgning)
1962. Karta: Torups kyrkliga
samfällighet.

bort många stenramar och ersatt dem med planteringslådor för blommor i plast eller aluminium, utan tillstånd från gravrättsinnehavarna. Länsstyrelsen beslutade att planteringslådorna skulle ligga ned-sänkta innanför gravramarna så att lådornas svarta kant skulle synas så lite som möjligt. Inga varumärken får synas. Beslutet gällde även Rydöbruks kyrkogård.

Vid januaristormen 2005 föll ett tjugotal av kyrkogårdens tallar vilket gjort att kyrkogården har blivit ljusare och luftig.

2017 gav länsstyrelsen tillstånd till att riva gravkapellet på kyrkogården. Gravkapellet låg insprängt i sluttningen under klockstapeln. Den enda fasaden var mot väster, och var spritputsad med gnejsklädda foder runt koppardörrar. Det ritades av Svante Paulsson 1955 i samband med att kapellet byggdes och stod färdigt 1957. Gravkapellet hade inte använts de sista 25 åren. Det raserades och fylldes med jordmassor och gräsplanterades. Idag syns inga spår i sluttningen väster om kapellet efter detta byggnadsverk.

Det numera rivna gravkapellet under klockstornet. Foto: Eva Gustafsson, Kulturmiljö Halland, 2007.

Tillstånd gavs 2014 att förbättra tillgängligheten på kyrkogården. Gångarna skulle hårdgöras med stenmjöl och en ramp, likt den mot söder i gången mellan klocktornet och långhuset, skulle även byggas mot norr. Under senare tid har även en askurnlund anlagts och under 2020 pågår arbete med att sätta upp enkla svartmålade smidestaket längs kyrkogårdens kanter, där höjdskillnaderna är påtagliga.

Arkeologi

Det finns inga kända fornyfynd i direkt anslutning till Rydöbruks kyrkogård. Kring Rydöbruk finns mycket fossil åker och röseområden från bl.a. bronsåldern. I Övregård och Lahult finns markerade gravfält som är daterade till järnåldern. I samhällets centrum ligger det stora flyttblocket Knystahall, som markerar den forna gränsen mellan Danmark och Sverige vilken numera utgör landskapsgränsen mellan Halland och Småland. Söder om samhället, längs Nissan ligger Kungskällan där traditionen säger att Karl XI ska ha druckit vatten. Det finns en hel del milstolpar som låg efter läns- eller häradsvägarna.

Slätten är igenlagd och gräsbeväxt.

BESKRIVNING AV DAGENS KYRKOGRÅRD

Placering och omgivningar

Samhället har växt fram längs Nissans slingrande lopp. Kyrkan ligger på en skogklädd höjd i norra utkanten av samhället, strax väster om Nissan. Tätt skog omger kyrkogården i alla väderstreck utom mot sydväst där det ligger några villor vid Kapellvägen. Marken sluttar kraftigt mot norr och öster. Dammvägen utgör en uppfartsväg från Femsjövägen upp till kyrkogården. Vägen går längs kyrkogårdens sydvästra kant och utgör även parkering. Från Dammvägen går en liten gräsklädd väg ned till kyrkogårdens västra sida.

Söder om kyrkogården ligger ett område med äldre villor. I övrigt omges platsen av skogklädda sluttningar.

Mot väster sluttar kyrkogården brant ned till en stödmur innan skogen tar vid.

Omgärdning och entréer

Kyrkogården kantas av en mur mot väster och söder. Till största delen är muren en kallmu-rad stödmur av stora, råkilade granitblock. Närmast kapellet i öster är muren fristående och ca 1 m hög. Här ligger huvudingången till kyrkogården med en bred dubbel smidesgrind som mellan två kraftiga, vitputsade grindstolpar krönta av pyramidformade, svartmålade tak med stora klot på toppen.

Mot norr utgörs gränsen av skogen som växer i en sluttning ned mot en bäck. Mot öster kantas kyrkogården av ett enkelt, omålat trästaket mot en delvis gräsbeväxt grusväg.

Grinden in till kyrkogården i den södra muren.

Den östra delen av muren är fristående innan den går över i ett enkelt trästaket längs östra sidan.

Alla gångar är grusade. En mittaxel går genom kyrkogården, från södra grinden, genom den öppna loggian och vidare mot nskogskanten i norr.

Planform och gångvägssystem

Kyrkogården har en oregelbunden asymmetrisk rombliknande form och ligger likt en glänta i omgiven av skog. Kyrkan ligger i väst-östlig riktning och delar in kyrkogården i två delar; den norra något större än den södra. Kyrkogården är dock inte indelad i kvarter utan hela området är numrerat från 1-611. Då kyrkogården ligger på en höjd har marken med gravkvarter plantas ut något men karakteriseras ändå av böljande gräsytor som går över i branta sluttningar mot väster och norr.

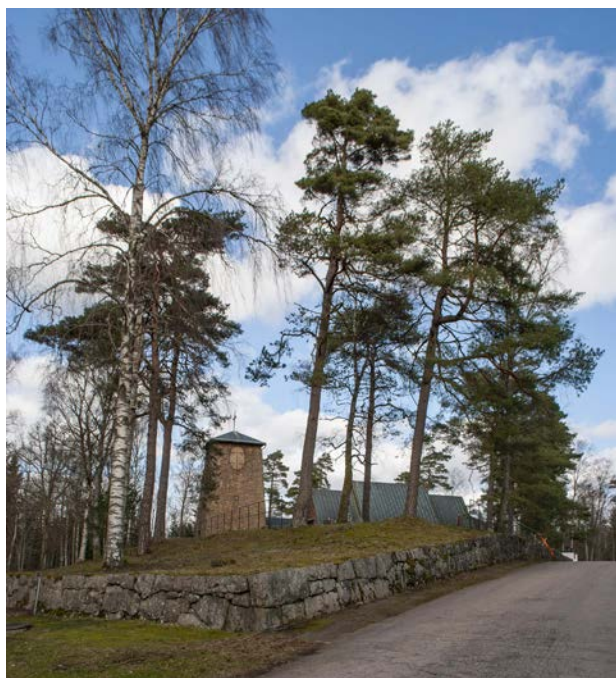
En bred grusgång leder diagonalt från huvudgrinden fram till kapellet och frotsätter på andra sidan pelargången mellan kyrkan och klocktornet mot skogskanten i norr. Ramper finns på båda sidor av pelargången. Grusgången leder också runt kapellbyggnaden.

Gravkvarteren ligger på de mer eller mindre plana gräsytor söder och norr om kapellbyggnaden. På södra sidan är gravraderna placerade efter naturens förutsättningar vilket ger dem lite olika riktningar. I norr ligger gravlängderna rakt i öst/västlig riktning. Kistgravar och urngravar ligger tillsammans på kyrkogården.

Ett område i nordöst med obrukad skogsmark är tilltänkt för framtida utvidgning av kyrkogården.

En gång går även runt kyrkobyggnaden.

Dt växer många höga tallar på kyrkogården, men äve några björkar i den södra delen.

Rhododendron vid kapellväggen..

Vegetation

Den omgivande skogen ger kyrkogården en grönskande och skoglik karaktär liksom ett stort antal höga tallar ute på kyrkogården. Kvarterens böljande gräsmattor bidrar också till karaktären av skogsglänta. Tallarna står fritt placerade på gräset över hela kyrkogården men norr om kapellet står de främst ute i kanterna. I västra sluttningen blandas tallarna med höga björkar. Den nya askurnlunden kantas av en nyplanterad barrhäck. Vid kapellets och klockstapelns södra sida växer rhododendron. Vegetationen vid gravarna är överlag sparsam och låg. Gravarna har en blandning av blomsterstenramar och/eller plastblomlådor eller rabatter utan ram.

Askurnlunden kantas av en än så länge låg barrhäck.

Byggnader

Ekonomibyggnaden ligger vid norra kyrkogårdsgränsen. Det är en rektangulär, envåningsbyggnad med svartlaserad, stående lockpanel. Sadeltaget är täckt med korrugerad plåt. Trädörren och träporten är brunlaserad. I öster finns ett enluftsönster med gråmålade fönsterfoder. Hörnknutarna är också gråmålade. Byggnaden uppfördes i början på 1980-talet.

Ekonomibyggnaden i kyrkogårdens nordöstra hörn.

Området söder om kapellet, väster om mittgången.

Gravkvarterens karaktär

Södra sidan, grav nr 1-130

Hela området präglas av den skogliga miljön med höga tallar och kapellbyggnaden på sluttningens höjd. Området delas in i två delar av en bred grusgång.

Väster om gången ligger ett stort böljande gräs-kvarter triangulärt till formen. Gravarna (1-103) ligger i rader som följer den triangulära formen på ytan och gravvårdarna är vända mot olika håll. Gravlängderna är både enkel- och dubbelsidiga. Då inte alla gravplatser är tagna i anspråk upplevs dock indelningen något otydligt.

Nära mittgången står de äldsta gravarna och de största är placerade närmast kapellet. Här finns bl.a. tre gravplatser med stenramar. Den mest monumentala graven (nr 9) är dessutom inramad av ett kopparstaket. Här finns även enstaka jugendvårdar med låga breda vårdar med sidostycken. Majoriteten av

Området söder om kapellet, öster om mittgången.

vårdar är dock yngre med låga, klassicistiska, modernistiska och individuellt utformade vårdar, både breda och smala. Vårdarna är från 1924-2000-talet.

Norr om gången ligger en mindre triangulär slutande gräsyta. Här ligger gravar (104-130) i raka rader längs mittgången. Vårdarna är vända mot sydost och gången. Det finns också en gravrad längs den södra muren. Mot muren står också ett antal bortflyttade gravvårdar.

I denna del av kyrkogården finns de äldsta gravvårdarna från 1920-talet i för tiden något ålderdomliga former som höga smalstenar och stenkors. Här finns även yngre låga vårdar. Förutom de höga talarna finns ingen annan vegetation på gräsytan.

Området norr om kapellet, öster om mittgången.

Norra sidan, grav nr 131-611, och askurnlunden

Norra om kapellet finns en stor, plan gräsyta delad i två delar av en grusad gång. Den omgivande skogen och kapellet ger området en tydlig rumslighet. I det nordvästra hörnet står en liten ekonomibyggnad.

Väster om gången finns två raka, enkelsidiga gravlängder med vårdar vända mot öster. Gravarna står symmetriskt, är låga och breda (nr 131-159) med klassicistiska, modernistiska och individuellt utformade vårdar.

Väster om dessa rader finns en nyanlagd **askurnlund**. Den ovala plana gräsytan kantas av en nyplanterad barrhäck. En smal grusgång kantad av ljuspolare leder från kapellet genom lunden. I mitten av gången finns en rund grusad plats med ett stiliserat träd i smide i mitten. Gravplatserna ska ligga ute på de omgivande gräsyterna.

Öster om mittgången finns kyrkogårdens största sammanhängande kvartersdel (nr 160-611). Här ligger gravplatserna i raka rader i nord-sydlig riktning.

I de flesta raderna är gravvårdarna vända mot väster med enstaka undantag som är vända mot öster. I denna del finns efterkrigstidens enhetliga enkla strama rader av låga gravvårdar i sten. Klassicistiska, modernistiska och individuellt utformade vårdar från 1960-2000-talet dominerar. Ett fåtal mer ålderdomliga, högre vårdar från 1920-talet står närmast mittgången.

Området norr om kapellet karakteriseras av raka rader av enhetliga stenvårdar.

Genom asklunden går en böjd grusad gång. I mitten finns en rund plats med ett träd i smide.

Den största graven på kyrkogården är denna med staket över handlanden Bengtsson och hans familj med inskriptionen "Allenast hos Gud söker min själ ro" (nr 9)

Den enda graven med kopparstaket ligger precis norr om klocktornet, är Martin Albuschs familjegrav (nr 149)

En av få gravar med bevarad stenram är denna i jugendstil över David Johansson 1860-1929, Karolina Johansson 1864-1933 (nr 2)

Gravvårdstyper

Ålder och form

Det finns gravvårdar kvar från kyrkogårdens första år på 1920-talet. De äldsta är av äldre typer och former som känns igen från det sena 1800-talet såsom höga smalstenar, ofta i diabas, och någon bautasten. Det finns även äldre vårdar i jugendstil med låga breda stenar och ram utformade i en estetisk enhet. Här finns enstaka vårdar som utmärker sig över de andra; en med stenstaket (9) och ett med kopparstaket (149). Utöver dessa finns endast två enklare stenramar. Rydöbruk var en bruksort med många arbetare. Därför finns det även några äldre små enklare stenar från 1920-talet.

De äldsta finns framför allt längs mittgången från grinden i söder fram till skogsbrynet i norr. De ståtligaste och törsta återfinns främst söder om kapellet. Den äldsta vården är en obeliskformad diabasvård från 1924 med en vacker murgrönedekor (nr 162, norra sidan).

Det stora flertalet av vårdar hör till modernismens enkla strama låga stenvårdar från 1930-talet och framåt. Efterkrigstidens gravvårdar med en strikt klassicistisk prägel finns rikligt representerad över hela kyrkogården. De karaktäriseras av enkla former, släta ytor, stående, låga kvadratiska eller rektangulära stenar med kolonner, pilastrar, voluter, stenkulor eller friser på vårdarna. Dekoren har ofta bladrankor, facklor och urnor.

Det finns inget urngravskvarter utan urngravarna ligger bland övriga kistgravar.

Material

Det vanligaste materialet på vårdarna är granit av olika slag men diabas förekommer. I slutet av 70-talet blev granit i alla färger populärt. Rödflammig Hallandsgnejs förekommer främst på yngre stenar. Hallandsgnejsen kommer bl.a. från trakterna kring Getinge, Steninge och Slöinge. Bland äldre vårdar är stenen ofta slät med helt eller delvis polerad framsida och på yngre vårdar är stenen ofta helt blank-, mattpolerad, råslammad eller obearbetad. Idag sker utvinning av grå granit till stor del från Bohuslän och Skåne. Rödgrå och blåbrun granit bryts i Bohuslän och Småland. Röd granit kom-

mer i huvudsak från Bohuslän, Skåne och Småland men även från Uppland och Västergötland. Diabas (svart granit) bryts till största delen i norra Skåne och södra Småland.

Inskriptioner

Inskriptionerna är förgyllda, helt utan färg eller ifyllda med svartmålad färg. Här finns även några exempel med gravvårdar med metallbokstäver vilket blev vanligt en bit in på 1900-talet.

Inskriptionerna på vårdarna består oftast av titel, namn, födelse- och dödsdatum samt ibland gårdsnamn eller ortnamn och en hänvisning till en psalmvers eller bibeltext. Många gravar är familjegravar.

På de äldre vårdarna finns en del yrkestitlar. Bruksortens arbetare finns med i enstaka titlar såsom verkmästare och bruksförvaltaren, men även kvarnbyggmästaren har anknytning till vattenkraften i fallen vattendragen i trakten. Järnvägsepoken finns med i form av banvakt. Eftersom det är en bruksort finns ovanligt få lantbruksrelaterade titlar. Det är även tydligt att det finns många gravvårdar med finskklingande namn eller från andra länder vilka kan höra till de många som kom till Sverige för att arbeta inom industrin årtiondena efter andra världskriget. Under andra hälften av 1900-talet blev det allt ovanligare med titlar.

Kvinnliga titlar handlar oftast om relationer i familjen såsom maka, hustru och änka. Det är även inte helt ovanligt att flera syskon vilar under samma sten. Barngravar var mindre och enkla i sin utformning och ofta har man bara skrivit ut förnamnet på gravstenen. Vanligt fö-rekommande var att barnen begravdes med sin mor, då de ofta dog i samma sjukdom.

Övriga inskriptioner är mindre vanligt förekommande. Oftast refererar man till en psalmvers men det finns någon enstaka längre inskriptioner som t.ex. ”Må Herrens gode Englar Er bevara till Himlens sälla land”, ”Allenast hos Gud söker min själ sin ro”, ”Högt var ni älskade, djupt är ni saknade”.

Dekorer utgörs ofta av kors, blomslingor och naturmotiv. Andra dekorer är symboler för in-tresen eller yrken som t.ex. en förgylld golfboll.

Skador

Överlag är stenarna i gott skick. Den vanligaste ska-

Gravvården över Hustrun Selma Nilsson död 1924 är den äldsta på kyrkogården. (nr 162)

Flera av de äldre vårdarna är höga smalstenar. Ovanligt få har jordbruksrelaterade titlar som denna över hemmansägaren Emil Josefsson och hans hustru Jenny. (nr 106)

Modern gravvård över syskonen Johansson; Jenny 1890-1978 Ruth 1903-1984 Johan 1895-1967. Bredvids ligger en liten enkel vård över ett barn: "Vår lilla älskling" Lars-Erik 1926-1933 (nr 5)

Graven över bruksförvaltaren David Wokander med familj har ett viktigt värde för kyrkogården. (nr 58)

dan på gravstenarna är rikligt förekommande lavar vilket gör det svårt att läsa texterna. Mossa och alger förekommer i mindre omfattning. Några vårdar har också fått läggas ned eller stabiliserats provisoriskt efter provtryckning.

Övrigt

Belysningen på kyrkogården består gatlampor i galvat utförande med vita, matta uppåtriktade glaskupor. Det finns även strålkastarbelysning som lyser upp kapellet.

Längs gången i askurnlunden finns låga ljuspolare i rostigt stål. Smidesträdet är belyst med strålkastare vid marken.

Det finns serviceplatser vid klockstapelns norra och södra sida med vattenkran, ställ för krattor, vaser och soptunnor.

Vid klockstapeln finns en träbänk i rustikt utförande som ansluter till kapellets stil.

Även små och enkla gravvårdar är viktiga att bevara. Dessa är över Erik Johansson 1920-1944 och Astrid Johansson 1905-1925, (nr 165) Troligtvis syskon och det kan vara deras föräldrar som vilar under likadana gravvårdar på andra sidan gången (nr156)

SAMMANFATTANDE KARAKTÄRISTIK

Rydöbruks kyrkogård ligger likt en glänta i tall-skogen på en höjd nära Nissan. Utöver ett mindre område med villor från 1930-talet omges kyrkogården av skog. Även inne på kyrko-gården växer höga tallar och enstaka björkar. Mot väster och söder finns en fin vällagad stenmur som övergår i stödmur mot väster. Gravkvarteren ligger på relativt plan gräsbeväxt mark som sedan går över i branta gräsbeväxta sluttningar mot väster.

En ståtlig grind mellan bastanta grindstolpar leder besökarna in på kyrkogårdens grusgångar. Kapellet delar av den asymmetriska kyrkogården i två delar, vilka i sin tur delas i två delar av en grusad mitt-axel genom kyrkogården. Området söder om kapellet har en mer ålderdom-lig prägel med större variation av gravvårdar. Flera av de äldsta gravvårdarna från 1920-talet är av högre modeller hämtade från det sena 1800-talet formspråk. Den triangulära planen söder om mittgången ger ett något oregelbundet uttryck.

Området norr om kapellet präglas av striktare enhetligare rader av låga stenvårdar främst från senare delen av 1900-talet. Här finns även en sentida urnlund.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH BEVARANDEFÖRSLAG

Lagstiftning

Kyrkogårdens huvudman, Falkenbergs pastorat, är ansvarig för att vårda och underhålla kyrkogårdens kul-turhistoriska värden enligt lagstiftningen. Begravningslagen ger dock de enskilda gravrättsinnehavaren långt-gående rättigheter över gravanordningens utformning. I kulturminneslagens första kapitels inledande be-stämmelser framhålls det dock att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och ansvaret vilar på oss alla.

Nedan följer en sammanfattning av de lagar och förordningar som berör värden av våra begravningsplatser och dess kulturhistoriska värden samt kommentarer till lagstiftning-en.

Kulturmiljölagen (SFS 1988:950)

Kulturmiljölagen innehåller generella bevaranderegler för kyrkor, kyrkotomter, kyrkogårdar och begravningsplatser uppförda och tillkomna innan 1939, liksom kyrkliga inventarier och fornminnen.

På en äldre kyrkogård är det sannolikt att det finns fornlämningar t ex rester av äldre byggnader, murar och gravar, vilka kan beröras vid markarbeten, både ute på kyrkogår-den och inne under kyrkgolvet. Samråd skall därför alltid ske med länsstyrelsen när det gäller arbetsföretag på äldre kyrkogårdar. (KML, 2 kapitlet, 1 §, 10 §)

Kyrkogårdar och begravningsplatser anlagda före 1940 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen. De skall vårdas och underhållas så att deras kul-turhistoriska värde inte minskas eller förvanskas. Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd, men skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhi-storiska värde. (KML, 4 kap, 2, 3, 5, 11, 13 §§) Upprepad borttagning av enskilda grav-vårdar, växtlighet och förändringar av ytmaterial på en gravplats eller gångstråk samt elektrisk belysning kan också innebära en påtaglig förändring so kräver tillstånd.

Begravningslagen (SFS 1990:1144)

I Begravningslagen finns bland annat regler för förvaltning av begravningsplatser, gravrättsinnehavare och vad som gäller för gravvårdar som av kulturhistoriska skäl bör bevaras för framtiden. Gravrättsinnehavaren har rätt att bestämma gravanordningens utformning och utsmyckning, men upplåtaren kan begränsa grav-rättsinnehavarens bestämmanderätt för att tillgodose god gravkultur. Det innebär exempelvis att på den del av kyrkogården som bedöms som kulturhistoriskt värdefull, kan upplåtaren ha föreskrifter rörande nya gra-vanordningars utformning för dess anpassning till helhetsmiljön. När en gravanordning har blivit uppsagd, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. Om en gravanordning tillfallit upplåtaren och är av kulturhistoriskt värde skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig plats. (Begravningslagen, 7 kap, 26–28, 37)

Plan- och bygglagen (SFS 2010:900)

Utöver ansökan om tillstånd hos länsstyrelsen kan det även krävas bygglov från kommunens byggnadsnämnd för åtgärder på kyrkotomter och begravningsplatser enligt plan- och bygglagen. Även denna lag han-terar kulturhistoriska värden. En kyrkogård eller begravningsplats som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas och ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. (PBL kap 8:13-18)

Miljöbalken (SFS 1998:808)

Alléer och därmed även trädkransar runt kyrkogårdar skyddas genom biotopskyddet i förordning om skydd enligt Miljöbalken och förordning om områdesskydd enligt miljöbalken, 7 kapitlet. Länsstyrelsen ansvarar för att biotopskyddet följs och kan ge dispens om det finns förutsättningar.

Bevarandeförslag

Generella riktlinjer för Rydöbruks kyrkogård

- Kyrkogårdens gångsystem ska bevaras. Huvudaxlarna och dess gångar bör ligga som utgångspunkt för framtida planering.
- Gångarna bör ha ett slitagelager av grus.
- Om gångar lagts igen med gräs kan med fördel återskapas och beläggas med grus.
- Omgärdning i form kallmurade stenmurar och terrassmurar av natursten skall bevaras.
- Råd för hur en stenmur kan vårdas och underhållas finns i skriften Kyrkogårdsmuren – kultur och konstruktion, av Catharina Svala, utgiven av SLU Movium, Stad & Land, 2010.
- Kyrkogårdens södra entré med smidesgrindar mellan stenpelare skall bevaras och underhållas med traditionella metoder och material.
- En trädplan bör ligga till grund för hur träd ska vårdas och vara placerade, underhållas och förnyas. Trädurvalet bör vara anknutet till skogsmiljön i form av tallar och björkar eller liknande.
- Andra mer moderna och funktionella inslag på kyrkogården så som soffor, belysning, papperskorgar och serviceplatser bör hålla hög kvalitet beträffande material och utformning, men vara neutrala och inte stjåla för stor uppmärksamhet från de gamla kulturhistoriska miljöerna.

Värderade Gravvårdar

Urvalet och kriterier för kulturhistorisk värdering av gravvårdar har dock fortfarande sin utgångspunkt i den klassificering som Centrala Gravvårdskommittén, CGK, presenterat i skriften Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar, 2007. Även av erfarenheter från tidigare utförda värderingar på kyrkogårdar runt om i Halland ligger till grund för urval och värdering. I denna kulturhistoriska dokumentation har bara klass 1-gravar/Kulturgravar pekats ut. På Rydöbruks kyrkogård har 36 vårdar, se bilaga 1 och 2, pekats ut. Då kyrkogården anlades på 1920-talet har kriterierna från CGK fått anpassas:

- Gravvårdar tillkomna på 1920-talet då de är de äldsta på kyrkogården.

Banvakten Sven Söderström minner om järnvägsepoeken. (nr 91)

- Vårdar med hantverksmässigt utförande. Vårdar från tiden fram till funktionalismens genombrott ca 1930, är tillverkade i en hantverksliknande tradition.
- Alla kors, kedjor och staket av gjutjärn då de är en försvinnande liten rest av unik konstruktionsperiod inom byggnadssektorn.
- Gravstaket och gravvårdar i smidesjärn.
- Gravplatser med ovanliga inramningar såsom klippta häckar och stenstaket. På många landsorts kyrkogårdar har ett stort antal mer vanliga stenramar tagits bort, varför de som finns kvar bör bevaras.
- Vårdar med ovanligt eller särskilt konstnärligt utförande. De kan vara ovanliga för den enskilda kyrkogården, regionalt eller nationellt.
- Vårdar med ett konstnärligt helhetsutförande där vård och inramning är utformade som en enhet.
- Vårdar utformade efter en viss tids stilideal, och därmed vara representativ och illustrera en årsring på kyrkogården.
- Vårdar med ovanliga inskriptioner utöver de vanliga; namn, datum, gårds- eller ortsnamn och psalmverser.
- Vårdar resta över en person med lokalt och/eller personhistoriskt värde.
- Vårdar av socialhistoriskt intresse; exempelvis ovanliga eller typiska titlar och yrken och som därmed vittnar om olika sociala skikt i samhälle. De kan vara resta över kvinnor och/eller barn vilket var relativt ovanligt innan 1930-talet.

Grav över Elof Johansson 1860-1938 hustrun Anna Karolina 1857-1941 och sonen Josua Linus Johansson 1893-1928 (nr 122)

Generella riktlinjer för kulturgravar (f.d. klass 1)

36 gravvårdar på Rydöbruks kyrkogård har bedömts som kulturgravar. När gravrätten för en kulturgrav tillfallit gravrättsupplåtaren ska följande riktlinjer följas:

- Kulturgravar ska bevaras och vårdas på plats. De får inte återupplåtas eller återanvändas.
- Även alla tillhörande omgärdningar som gjutjärns-, smidesjärns-, och buxbom samt stenramar skall bevaras och vårdas och underhållas med traditionella metoder.
- Skadade vårdar ska lagas. Företrädelsevis anlitas konservator för att upprätta program för att åtgärda skadade äldre gravanordningar.
- En plan för att stabilisera och återmontera nedlagda/instabila kulturgravar bör upprättas.
- Alternativ kan undersökas för att anordna vårdar i liggande ställning.
- Alla stenramar ska bevaras och vårdas och underhållas med traditionella metoder.
- Vid vård och underhåll av samtliga gravvårdar ska material och teknik anpassas till gravens

befintliga ut-formning och material.

- Om man på något sätt vill ändra eller flytta en kulturgrav ska tillstånd sökas från länsstyrelsen.

Generella riktlinjer för gravvårdar

- Om det är möjligt bör det strävas efter att bevara och återupplåta även de gravvårdar som inte är kulturgravar. Detta gäller framför allt äldre stenar från tiden före 1950. De kan eventuellt flyttas, men gärna inom det befintliga kvarteret för att ännu visa kvarterets eller kyrkogårdsdelens årsring och historia.
- Det är bättre att lägga ned en sten på ett ordnat och prydligt sätt än att ta bort den och förstöra den.
- Om skäl för bevarande saknas kan dock gravvårdarna bortföras. Gränsen för vad som betraktas som kultur-historiskt värdefullt flyttas ständigt framåt och inom ett tiotal år kan 1950–60-talens gravvårdar betraktas som spår av äldre tiders gravvårdskultur som hotas av utplåning. Det är därför önskvärt att man så långt det är möjligt bevarar alla gravvårdar på sin ursprungliga plats.
- Vid omarbetning av befintlig gravvård bör man ta särskild hänsyn till gravvården utformning vad gäller om-gärdning, detaljer och dekor. Stenens inskription bör om möjligt bevaras t.ex. genom att stenen vänds eller att inskriptionen täcks med metallplatta med ny inskription.
- Vid förflyttning och omarbetning av en vård rekommenderas dokumentation genom fotografering. Genom fotona ska framgå stenens helhetsutseende, detaljer och text, samt vårdens placering på kyrkogården. Fotona bör sedan arkiveras då detta är av stort värde för den fortsatta samhällsforskningen och för enskilda släktforskare.
- När en befintlig gravplats ska kompletteras med nya vårdar som t.ex. placeras i en stenram, bör den nya vården anpassas till den äldre vården genom liknande material, bearbetningssätt, typsnitt och formspråk.
- Nya gravvårdar kan tillåtas i alla kvarter.
- Alla befintliga stenramar bör bevaras. Hör de till en vård som inte är kulturgrav kan de återanvändas.

KÄLLOR

Källförteckningen är hämtad från ”Rydöbruks kyrkogård – kulturhistorisk dokumentation”, Eva Gustafsson, Landsantikvarien 2007:30

Tryckta källor och litteratur

Aronson, Roland, Kyrkogårdens estetik och minnesmärken, *Forntid-Nutid-Framtid*, i Sten nr 3/2000, s 27-29

Bloom, Adrian, Trädgårdens barrväxter, Stockholm, 1976

Bucht, Eivor m.fl., Kyrkogårdens gröna kulturarv, Stad & Land, Movium/inst. för landskapsplanering, nr 103/1992, 1992

CGK, Centrala Gravvårdskommittén Gravvårdar, Allmänna råd för bevarande och återanvändning, Stockholm, 1998

Falkenberg Skrea Kyrkogårdar, Gravskötsel, Falkenberg Skrea Kyrkogårdars tjänster, Falkenberg

Gréen, Sven, Det Bästas Stora Trädgårdsllexikon, Stockholm, 1984

Gréen, Sven, Kiaer, Eigil, Vintergröna buskar och träd i färg, Stockholm, 1974

Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning i samarbete med Göteborgs Stadsmuseum, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 14, Styrö, Donsö, Brännö och Vrångö kyrkogårdar, Göteborg, 1999

Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning i samarbete med Göteborgs Stadsmuseum, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 4, Västra kyrkogården, Göteborg

Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning i samarbete med Göteborgs Stadsmuseum, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 12, Söve och Rödbo kyrkogårdar, Göteborg, 1999

Göteborgs kyrkogårdsförvaltning och Göteborgs stadsmuseum, Lundby kyrkogårdar, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 9, Göteborg 1997

Hammarö, Hans, Theorell, Anita, Wästberg, Per, Minnets stigar, en resa bland svenska kyrkogårdar, Bokförlaget Max Ström, 2001

Hembygdsföreningarna i Torups kommun, Hembygdsboken över Torup – Kinnared - Drängsered, Redaktionskommitté: Samuelsson, K.E., Andersson, Josua, Andersson, Eu-gen, Carlsson, Lennart, Hyltebruks Tryckeri, 1968

Klintborg Ahlklo, Åsa, Mellan trädkrans och minneslund – svensk kyrkogårdsarkitektur i utveckling 1940-1990, Stad & Land nr 167, Movium, sekretariatet för den yttre miljön vid Sveriges lantbruksuniversitet, 2001

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Släps kyrkogård, Kulturhistorisk dokumentation, Förslag till bevarandeplan, 2003, Halmstad

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Kapellkyrkogården, Kulturhistorisk dokumentation med bevarandeplan, 2004, Halmstad

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Vallda kyrkogård, Kulturhistorisk dokumentation, Förslag till bevarandeplan, 2003, Halmstad

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Kulturhistorisk inventering av Onsala kyrkogård, Förslag till bevarandeplan, 1996

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Hylte kommun, Bygd att bevara – Program för kulturmiljövård Hylte kommun, 1990, Halmstad

Länsstyrelsen i Blekinge, Bräkne-Hoby kyrkogård, Bräkne-Hoby pastorat, Lunds stift, en kulturhistorisk dokumentation, 2002

Nilsson, Ing-Marie, Sockenbildningen i Höks härad i södra Halland, Arkeologiska Institutet, Lunds Universitet, VT 1994

Riksantikvarieämbetet, Vård av gravstenar, Växjö, 2002

Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljövård, nr 6:89, Tema kyrkogårdar, information utgiven av Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1989

Riksantikvarieämbetet, Halland – Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Sockenkyrkorna, Kulturarv och bebyggelsehistoria, universiteten i Stockholm, Umeå och Uppsala samt Riksantikvarieämbetet med stöd av Riksbankens Jubileumsfond, Riksantikvarieämbetets förlag, 2002

Rydöbruks Kapellbyggnadsförening, redigering David Wokander, Rydöbruks Kapell 1922-1972, Hyltebruks tryckeri 1972

Rydöbruks Kapellbyggnadsförening, redigering Gösta Eriksson, Rydöbruks Kapell 1922-1982, Hyltebruks tryckeri 1982

Wadsjö, Ambrosiani, Kyrkogårdskonst- Avbildningar från äldre svenska kyrkogårdar, AB Svenska Teknologföreningens Förlag, Stockholm, 1919

Arkiv

Torups kyrkliga samfällighet

Gravkarta över Rydöbruks kyrkogård, 1962

Information om kyrkogården lämnad av f.d. kyrkovaktmästare Valter Andersson, Rydöbruk (2007)

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer

Fornminnesregistret, Rydöbruk, Hallands län, Halland.

Ekonomisk karta nr. 5237, Historiskt kartöverlägg 5C3h

Internet

<http://www.hylte.se>

BILAGA 1. KULTURGRAVAR, KARTA

BILAGA 2. KULTURGRAVAR, TABELL

Gravvårdsinventering						
Kyrkogård: Rydöbruk		Inv.datum: 2020-01-28, 2020-03-19		Utfört av: Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland		
grav	foto	text	värdering	kommentar	skada	åtgärd
1		Alfred Bengtsson 1895-1930 Mathilda Bengtsson 1864-1948	Fint exempel på låg påkostad vård utformad som en estetisk enhet med sidostenar och stenram, vilken tagits bort här. En av de äldre och mer monumentala vårdarna på kyrkogården.		gott skick	
2		David Johansson 1860-1929, Karolina Johansson 1864-1933	Fint exempel på låg påkostad vård utformad som en estetisk enhet med stenram. En av de äldre och mer monumentala vårdarna på kyrkogården.		gott skick	
3		Emil Hansson 1874-1966, Elin Hansson 1872-1930	tidstypisk, ex på mindre, en av de äldsta i kvarteret		gott skick	
5		Syskonen Johansson Jenny 1890-1978 Ruth 1903-1984 Johan 1895-1967 <i>Liggande</i> : Vår lilla älskling Lars-Erik 1926-1933	Barngrav, liten enkel, tidstypisk. Socialhistoriskt intressant med syskongrav	främst den äldre barngraven, men dessa hör samman och bör bevaras för att bli läsbar	gott skick	
9		HANDLANDEN BENGTSSENS FAMILJEGRAV ERIKSLUND "ALLENAST HOS GUD SÖKER MIN SJÄL SIN RO" <i>liggande</i> : G. Bengtsson 1878-1931 /Agda Bengtsson 1880-1941 /Irma Bengtsson 1921-1981 /Bengt Bengtsson 1911-1992 /Ingegärd 1914-1986 Erik 1905-1990 /Albert Lindholm 1905-1971 Majken 1913-2004 Christian 1946-1995 /Eva 1949-1950	Monumental och fint hantverk. Vården är klassicistisk i stilen och den största gravplatsen på kyrkogården. Handlanden Kristian Bengtsson var en av de drivande bakom byggandet av kapellet och ingick i byggnadskommittén		gott skick	
10		K.A. Johansson familjegrav, Sofie född Wallmark 1887-1950, Bengt Aug. 1878-1950	Ramgrav, bevarad enkel stram helhet, miljöskapande		gott skick	
20		TORKEL * 1935 +1936 <i>liggande</i> : STEN ÖBERG 1909-1983 hustrun Gunhild 1913-1999	Liten och enkel grav i ett mindre format än standardformat. Klassicistisk stil. Det finns många små vårdar på kyrkogården i samma format		instabil, gott skick	stabilisera permanent

21		Wilhelmina Svensson 1892-1936, Selma Svensson 1883-1950, Henning Svensson 1887-1970 <i>liggande</i> : Vår kära mor Parolina Ahlgren 1881-1960	Tidstypisk klassicistisk vård med kolonner och tympanon från 1930-talet, socialhistoriskt intressant med syskongrav. Den liggande har en intressant inskription.		viss påväxt	rengör på sikt
45		GUSTAV HOLMS FAMILJEGRAV +1991 DOTTERN SIV +1936	Fint hantverk. Unik utformning men inom tidstypisk stil.		gott skick	
48		A.L. Strömdahls familjegrav, Mor 1883-1952, Far 1880-1948	fint exempel på vård med sidostenar från mitten av 1900-talet, årsring, intressanta "titlar"		gott skick	
58		Bruksförvaltaren David Wokander 1901-1994, Ruth M Wokander 1905-1988, fil. Kand. Staffan Wokander 193x-1963	unik form, men tidsenlig stramhet, lokalhistoriskt värde då Rydöbruk är en bruksort		gott skick	
85		Alfred Eriksson familjegrav, Mor 1865-1945 Arthur 1899-1977, Far 1860-1937	tidstypisk från 1930-talet, fint exempel på hur väl anpassade mindre vårdar kan läggas till en befintlig familjegrav		gott skick	
91		Banvakt Sven G. Söderström familjegrav, Stanley 1907-1985	Rydöbruk är även en järnvägsort, viktig lokalhistoria		gott skick	

105		Verkmästare J. Ohlsson 1875-1951, Hilda Ohlsson 1874-1942 Greta E. Johansson född Ohlsson 1903-1924	Fint hantverk och extra välarbetad vård. Ålderdomlig form, sent exempel på denna typ av vård. Lokalhistoriskt intressant titel då Rydöbruk är en bruksort.		textplattan har lossnat.	rengör och fäst textplattan
106		hemmansägaren Emil Josefsson 1878-1924 Jenny Josefsson 1885-1959 Eva Pettersson 1849-1929	en av få höga smalstenar på kyrkogården, en av de äldsta, intressant titel		påväxt i mindre omfattning	
109		Gustav Johansson 1909-1924	liten enkel barngrav, tidstypiskt utförande		gott skick	
111		J. Pettersson 1877-1935 Klara Augusta Olsson 1866-1924	jugendstil, en av de äldsta, miljöskapande		gott skick	
114		Bengtssons familjegrav Britta-Marie 1854-1925, Harry 1893-1983, Inga-Lill 1923-1926, Tilda-Maria 1883-1.....			påväxt	rengör på sikt

115		A. L. Wenblad familjegrav Anton 1877-1924, Hulda 1880-1953	en av få höga smalstenar på kyrkogården, en av de äldsta, intressant titel		vitträd, lutar	rengör, stabilisera
116		KARL A. LINDSTEDT 1900-1981 Makan SENDIA TERESIA Lindstedt 1899-1925	Fint hantverk. Ålderdomlig form. Vårdarna är tidstypiska för det sena 1800-talet och tidigt 1900-tal med obeliskformad vård. Stilen var vanligt förekommande och det finns många liknande på kyrkogården, även om röd granit är mindre vanligt förekommande i denna stil.		gott skick	
118		Den vänstra: BENGT ANDERSSON +1928 "MÅ HERRENS GODE ENGLAR ER BEVARA TILL HIMLENS SÄLLA LAND" Den högra: ANNA +1954	Ålderdomlig stil på en vård som inte är så gammal. Vården är tidstypisk men är inte så vanligt förekommande vilket ger variation	den högra stenen 	påväxt, svårläst	rengör
120		Änkan Ida Hansson född1851-1928			påväxt, svårläst	rengör
122		ELOF JOHANSSON 1860-1938 hustrun Anna Karolina 1857-1941 sonen Josua Linus Johansson 1893-1928	en av de äldre, en av få höga smalstenar, miljöskapande		gott skick, men instabil	stabilisera permanent

BILAGA 2 KULTURGRAVAR TABELL

124		Vilhelm Svensson 1850-1933 hustrun Augusta Charlotta 1865-1933 dottern Elin Viktoria 1905-1936	en av de äldre, en av få höga smalstenar, miljöskapande		påväxt, svårläst	rengör, fyll ev i texten med färg
126		J. B. Asplund 1885-1929 Augusta Asplund 1889-1944	en av de äldre, miljöskapande		gott skick, men lutar något	
149		MARTIN ALBUSCHUS FAMILJEGRAV	Graven är enkel, modernistisk och tidstypisk. Det finns inte många omgärdade gravar på kyrkogården.		gott skick	
153		Kvarnbyggmästaren Johan Alfred Brodin 1851-1940 Carolina hans maka 1864-1951	Viktig yrkestitel för Rydöbruk vars industri och läge bygger på att ta tillvara på Nissans vattenkraft		gott skick	
156		Nils Johan Johansson 1875-1955 Begravd i Fritsla, Ida Johansson 1875-1946	exempel på mindre enklare vårdar. Den äldsta från 1940-talet, och den senare utformad på samma sätt, intressant inskription att mannen inte är begravd här men ändå fått en gravvård (föräldrar till 165)	den stenkantade rabatten bör bevaras då den visar sambandet mellan gravarna.	påväxt	rengör
161		J.A. Setterbergs familjegrav	Gravvården har en ålderdomlig stil och är ett sent exempel på nationalromantiken som kom i slutet av 1800-talet. Den knöt an till de fornnordiska rötterna med bautastenar, runskrift och grovhuggna ytor. Det finns endast ytterligare en liknande vård på kyrkogården		påväxt, svårläst	rengör

162		Stående : Hustrun Selma Nilsson 1878-1924 liggande : Holger Nilsson 1911-1986	Mycket fint hantverk och dekor. Tidstypisk variant av den ålderdomliga smalstenen. En av de äldsta vårdarna på kyrkogården. Den liggande vården är ett fint exempel på hur en senare sten kan anpassas till en äldre befinthlig.	båda vårdarna	gott skick	
163		Matilda Johansson 1871-1924, Gösta 1919-1929	exempel på mindre enklare vårdar från 1920-talet, mor och son?		påväxt	rengör
164		Syskonen Brodin Filip 1897-1925, Olga 1901-1925, Håkansson Carl Eric 1924-1992 Ann-Britt 1930-2008	Mycket fint hantverk och dekor. Tidstypisk variant av den ålderdomliga smalstenen. En av de äldsta vårdarna på kyrkogården. Grav över två syskon som dog unga.		gott skick	
165		Erik Johansson 1920-1944 Astrid Johansson 1905-1925	exempel på mindre enklare vårdar. Den äldsta från 1920-talet, och den senare utformad på samma sätt, gravar över unga människor (syskon? Barn till 156?)	den stenkantade rabatten bör bevaras då den visar sambandet mellan gravarna.	påväxt	rengör
181		Herman 1896-1929 Gerda 1895-1997	en av få vårdar i denna jugendstil, fint exempel, har troligen haft sterna men den stenkantade rabatten finns kvar		gott skick	
184-185		Hustrun Johanna Magnusson 1855-1932	exempel på mindre enklare vård från 1930-talet, kvinnograv		påväxt	rengör
193-195		Anita 1969-1978 Solveig 1971-1978 Dan 1974-1978 Högt var ni älskade, djupt är ni saknade	modern grav, tre syskon som dog samma dag - viktig händelse, inskription		gott skick	

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se